

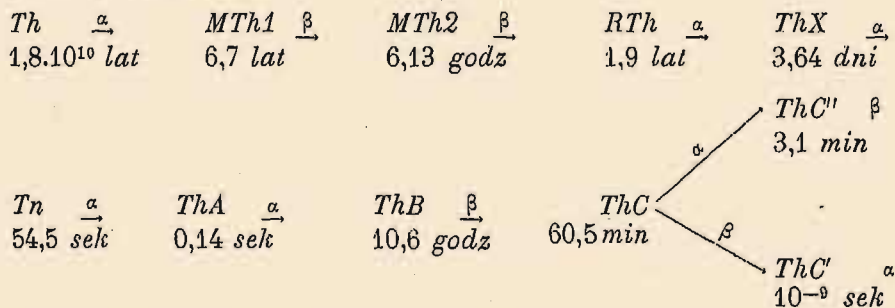
ROZDZIAŁ XXVI

RODZINA TOROWA

§ 135. Skład rodziny. Tor.

Pierwszy pierwiastek tej rodziny jest to tor. Nieprawidłowości dostrzeżone w pomiarach aktywności toru doprowadziły do odkrycia emanacji toru, czyli toronu, oraz osadu aktywnego powstającego w przemianie toronu. Próby, mające na celu sprawdzenie czy aktywność związków torowych powinna być przypisana samemu torowi, dały w wyniku oddzielenie toru X. Wreszcie przeróbka torianitu w celu wydobycia radu doprowadziła do odkrycia mezotoru i radiotoru. W następstwie przekonano się, że mezotor jest to ciało złożone z dwóch ciał, które otrzymały nazwę mezotoru 1 i mezotoru 2.

Podajemy schemat stosunków genetycznych ze wskazaniem rodzajów przemian i okresów.

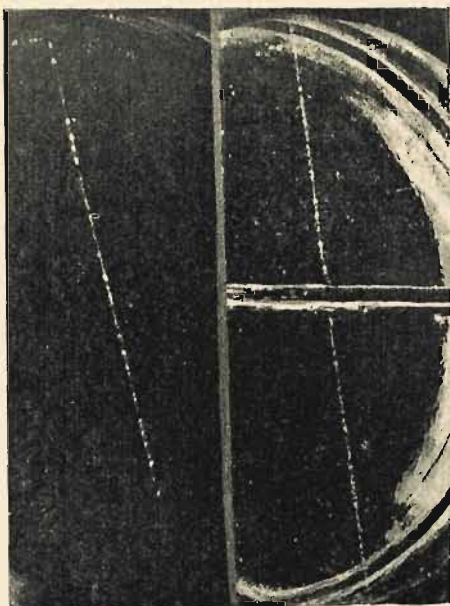

Fig. 1.

Fig. 2.

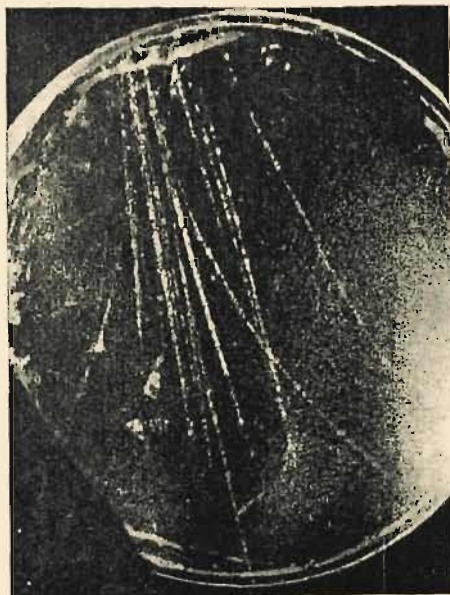

Fig. 3.

Fig. 1. Tor prosty, energia 10^6 ew., $H = 2000$ oerst.

Fig. 2. Tor prosty cząstki przechodzącej przez płytkę ołowianą. Energia $> 3 \cdot 10^6$ ew., $H = 2000$ oerst.

Fig. 3. Pęk 16 torów. Pole 3100 oerst. Na lewo dwa tory elektronów o energii zbliżonej do $15 \cdot 10^6$ ew., na prawo dwa tory pozytonów o energiach $12 \cdot 10^6$ ew. i $45 \cdot 10^6$ ew.

Fig. 1, 2, 3. Z pracy Blacketta i Occhialini'ego, Proc. Roy. Soc. 139 (1933).

Charakter przemian promieniotwórczych rodziny torowej sprawia, że jest rzeczą bardzo trudną otrzymać tor bez ciał pochodnych (por. § 139). Oprócz tych ostatnich tor może zawierać inną domieszkę promieniotwórczą w postaci własnego izotopu jonu, który zazwyczaj znajduje się również w minerałach torowych i pochodzi od zawartego w tych minerałach uranu. Z tego powodu dane dotyczące promieniowania i okresu toru są jeszcze niezbyt dokładne.

Tor wysyła jedną grupę promieni α , których zasięg w powietrzu w 15° pod ciśnieniem normalnym wynosi 2,6 cm. Jest to ciało bardzo długotrwałe, toteż dla wyznaczenia okresu musimy posługiwać się liczeniem cząstek α . Jeżeli źródłem tych cząstek jest preparat Th w równowadze z pierwiastkami pochodnymi, to zliczone cząstki α należą w równych ilościach do 6 grup cząstek α . W najnowszych pracach wykonanych w ten sposób znaleziono, że okres T wynosi $1,8 \cdot 10^{10}$ lat. Liczby tego samego rzędu wielkości otrzymano drogą mierzenia prądu jonowego, wytwarzanego przez bardzo cienkie warstwy substancji.

Inna metoda polega na tym, że w mineralu nie zawierającym zwykłego ołowiu oznacza się z jednej strony stosunek Th/U , z drugiej zaś strony stosunek Pb_U/Pb_{Th} , gdzie Pb_U i Pb_{Th} są to ilości ołowiu wytworzonego wskutek przemiany U i Th od chwili powstania mineralu. W założeniu, że ciężary atomowe ołowiu są znane, możemy oznaczyć stosunek ilości obu rodzajów ołowiu na podstawie średniego ciężaru atomowego ich mieszaniny (por. § 140). Badanie kilku próbek dobrze wykryształizowanego torianitu dało następujące wyniki (*G. Kirsch*). Zawartość uranu wynosiła 11,8%, toru — 68,9%, ołowiu — 2,34%; średni ciężar atomowy ołowiu wynosił 207,2, tj. równał się ciężarowi atomowemu zwykłego ołowiu. Na tej podstawie obliczamy, że względne ilości ołowiu uranowego (ciężar atomowy 206) i ołowiu torowego (ciężar atomowy 208) wynoszą 0,96% i 1,38%. Z tego wynika, że $Pb_U/U = 0,0815$; $Pb_{Th}/Th = 0,020$. Przechodząc z kolei do liczby atomów mnożymy pierwszy stosunek przez $238,2/226 = 1,15$, drugi zaś przez $232,1/208 = 1,12$. Otrzymujemy wreszcie w przybliżeniu:

$$\lambda_U/\lambda_{Th} = 1,15 \cdot 0,0815/1,12 \cdot 0,02 = 4,2.$$

Zanik Th jest cztery razy powolniejszy od zaniku U , okres Th wynosi zatem $1,8 \cdot 10^{10}$ lat w założeniu, że okres U wynosi $4,4 \cdot 10^9$ lat. Wobec tego, że ten rachunek jest przybliżony, ilość przeobrażonej substancji promieniotwórczej została odniesiona do ilości końcowej zamiast początkowej.

§ 136. Mezotor 1 i mezotor 2.

Mezotor 1, pierwszy pochodny pierwiastek toru, jest to izotop radu i bywa oddzielany razem z radem z minerałów torowych, zawierających zawsze nieco uranu. Liczba atomowa wynosi $Z = 88$, ciężar atomowy zaś około 228. Mezotor jest otrzymywany w przemyśle jako produkt uboczny wyodrębniania toru (§ 42). Mezotor nie posiada dostrzegalnego

promieniowania, przypisujemy mu jednak emisję jądrowych promieni β małej energii, towarzyszących przemianie promieniotwórczej. W tej przemianie powstaje mezotor 2, którego okres jest znacznie krótszy od okresu mezotoru 1 i który osiąga stan równowagi w ciągu 2 dni. Mezotor 2 wysyła promienie β i bardzo przenikliwe promienie γ ; jest to izotop aktywny i może być oddzielony od *MTh1* drogą strącenia amoniakiem w obecności porywacza.

Okres *MTh2* może być wyznaczony drogą badania zaniku preparatów nie zawierających domieszek promieniotwórczych. Te pomiary mogą być z łatwością wykonywane za pomocą promieniowania γ , jeżeli aktywność substancji jest dostateczna. Obecnie przyjęta wartość okresu wynosi 6,13 godz. Pomiary promieniowania γ *MTh2*, którego równowaga z *MTh1* ustala się szybko, mogą służyć do oznaczania ilości *MTh1*. Tę metodę oznaczania komplikuje obecność radu oraz radioru i jego pochodnych. Badanie krzywej zmian promieniowania γ w czasie pozwala oznaczyć okres mezotoru 1, wynoszący 5,7 lat (por. § 139).

Ponieważ *MTh1* wydziela się z minerału razem z mieszaniną *Ba* i *Ra*, i ponieważ frakcjonowanie usuwające *Ba* nie zmienia stosunku *MTh2/Ra*, przeto ten stosunek zmienia się tylko dlatego, że zanik *MTh1* jest szybszy od zaniku *Ra*. Jeżeli *Ba* został usunięty całkowicie, substancja pozostała składa się ilościowo prawie wyłącznie z radu; względna zawartość mezotoru 1 jest zawsze bardzo mała, nawet w chwili początkowej, a jednak pochodzące od niego promieniowanie γ może być silniejsze od promieniowania γ radu.

Weźmy jako przykład monazyt zawierający $x\%$ uranu i $y\%$ toru. Liczba atomów uranu lub radu w równowadze z uranem, ulegających przemianie w jednostce czasu, jest proporcjonalna do $x\lambda_U/A_U$; analogiczna liczba dotycząca toru i pozostającego z nim w równowadze mezotoru 1 jest proporcjonalna do $y\lambda_{Th}/A_{Th}$. W założeniu, że mieszanina *Ra* + *MTh1* została wydobyta dość szybko, by można było zaniedbać zanik *MTh1*, znajdujemy, że liczby atomowych przemian *MTh1* i *Ra* pozostają względem siebie w stosunku $y\lambda_{Th}A_U/x\lambda_UA_{Th}$. Jeżeli $x = 1$, $y = 10$, stosunek ten wynosi 2,5, z czego wynika, że w komorze jonizacyjnej do promieni γ , w której współczynniki aktywności *Ra*, działającego za pośrednictwem *RaC*, i *MTh1*, działającego za pośrednictwem *MTh2* są jednakowe, promieniowanie γ *MTh2* w równowadze z *MTh1* powinno być 2,5 razy silniejsze od promieniowania γ *RaC* w równowadze z *Ra*. Ponieważ jednak okres *MTh1* wynosi 6,7 lat, okres zaś *Ra* — 1600 lat, przeto stosunek liczb atomów obu rodzajów równa się $2,5 \cdot 6,7/1600$, tj. około 0,01; początkowa zawartość *MTh1* w mieszaninie wynosi zatem zaledwie około 1% zawartości radu. Obliczamy, że minerał zawiera na tonę toru 0,3 mg *MTh1* i 34 mg *Ra*, gdy tymczasem na podstawie promieniowania γ *MTh2* w stanie równowagi stwierdzamy, że ilość *MTh2* towarzyszącego 34 mg *Ra* jest równoważna $2,5 \cdot 34$, tj. 85 mg *Ra*.

Przeróbka wielkich ilości minerału dla otrzymywania mezotoru daje wyniki w przybliżeniu zgodne z powyższymi obliczeniami, nie posiadamy jednak dokładnych wiadomości o tej sprawie.

Z soli torowych, oczyszczonych po ich sporządzeniu, można otrzymać mezotor 1 nie zawierający, praktycznie biorąc, radu; te sole są pozbawione uranu i radu, lecz jon nie został oddzielony. Powstawanie *MTh1* odbywa się znacznie szybciej niż radu; po upływie czasu równego okresowi *MTh1*, tj. 6,7 lat, otrzymamy połowę ilości *MTh1* odpowiadającej równowadze z torem, natomiast ilość *Ra* utworzona w ciągu tego samego czasu wyniesie tylko bardzo mały ułamek (około 0,00006) ilości, która mogłaby być wydobyta razem z mezotorem z minerału użytego dla otrzymania danej ilości soli toru. Szybkość powstawania *MTh1* jest wystarczająca, aby opłaciło się otrzymywanie *MTh1* w skali przemysłowej za pomocą wspomnianej metody, w której rolę surowca odgrywałyby wielkie ilości toru.

§ 137. Radiotor. Tor X.

Radiotor został odkryty w najbardziej rozpuszczalnych frakcjach, otrzymywanych podczas cząstkowej krystalizacji radonośnego baru, pochodzącego z torianitu (§§ 39 i 42). Radiotor jest to izotop toru ($Z=90$) i wydzielił się razem z torem z minerałów. Jeżeli jednak wydobyto z minerału starannie oczyszczoną mieszaninę *MTh1 + Ra*, to ta mieszanina nie zawiera toru; toteż radiotor, nagromadzający się jako produkt przemiany mezotoru, może być wydzielony bez toru w bardzo kwaśnym roztworze, w którym odbywa się krystalizacja chlorków. W celu strącenia radiotoru z tego roztworu można używać NH_3 lub H_2O_2 w obecności odpowiednio dobranego porywacza. Jednocześnie oddzielane radio-pierwiastki: *ThB*, *ThC*, *RaB*, *RaC* mogą być łatwo strącone jako siarczki w kwaśnym roztworze, w którym pozostaje *RTh*. Pierwiastek pochodzący bezpośrednio od *RTh* jest to *ThX*, który pozostaje w roztworze, gdy *RTh* strącamy NH_3 . W ten sposób można otrzymać *RTh* bez wszelkich domieszek promieniotwórczych; jego domniemany ciężar atomowy wynosi 224.

Radiotor wysyła jedną grupę cząstek α , których zasięg w powietrzu w 15° pod ciśnieniem normalnym wynosi 4,02 cm. Jest jednak rzeczą prawdopodobną, że istnieje jeszcze inna grupa. Radiotor wysyła również promieniowanie β i promieniowanie γ ; promienie γ należą, jak się zdaje, do serii K powstającego pierwiastka $Z=88$, wzbudzonej działaniem promieni α , promienie β zaś składają się z 6 grup fotoelektronów związanych z tymi promieniami γ .

Radiotor daje początek szeregowi stosunkowo krótkotrwałych pierwiastków pochodnych i jeżeli toron nie może wydzielać się na zewnątrz, równowaga ustala się po upływie około miesiąca. W miarę narastania aktywnego osadu toronu pojawiają się promienie β i bardzo przenikliwe promienie γ ; te ostatnie są używane do oznaczania radiotoru.

Okres radiotoru został wyznaczony drogą badania zaniku promienio-

wania γ osadu aktywnego w równowadze RTh . Obecnie przyjęta wartość wynosi 1,9 lat.

Radiator jest otrzymywany w przemyśle w dosyć znacznych ilościach i bywa używany do sporządzania świetlnych barw, oraz znajduje zastosowanie w lecznictwie jako źródło toru X . Najprostszy sposób otrzymywania radiatoru polega na wytrącaniu go od czasu do czasu z mezotoru, który jest jego substancją macierzystą. Znajdujemy radiator w osadach niektórych źródeł leczniczych; w tym przypadku wody zawierają również mezotor.

W laboratoriach używa się radiatoru dla otrzymywania toronu, który powstaje z pierwiastka pochodnego ThX . Wydzielanie toronu pozwala zbierać aktywny osad toru na powierzchniach ciał umieszczonych w tym celu w pobliżu preparatu; jest rzeczą wskazaną nadawać tym powierzchniom ujemny ładunek.

W celu otrzymania toru X strąca się tor z roztworu amoniakiem; tor X pozostaje w roztworze. Ponieważ jednak tor X jest to pierwiastek bezpośrednio pochodzący od RTh , przeto można go również otrzymać ze skoncentrowanych roztworów RTh za pomocą reakcyj, służących do oddzielania soli torowych.

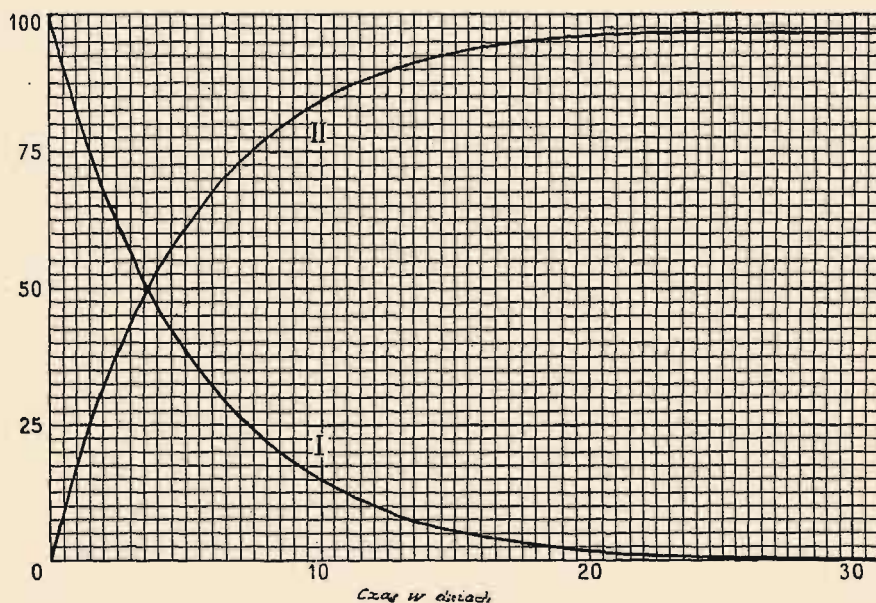
Tor X jest to izotop radu i mezotoru 1. Jeżeli zatem oddzielamy sole torowe, to towarzyszy mu $MTh1$; natomiast posługując się radiotorem otrzymujemy tor X bez $MTh1$. Domniemany ciężar atomowy ThX wynosi 220.

Tor X wytwarza bezpośrednio toron, z którego powstaje osad aktywny; równowaga z tymi pochodnymi ustala się w ciągu 3 dni. Możemy usunąć pochodne ThX przepuszczając prąd powietrza, który nieustannie porywa powstający toron i strącając składniki aktywnego osadu za pomocą H_2S lub NH_3 . Stwierdzamy, że czysty ThX wysyła jedną grupę cząstek α o zasięgu 4,35 cm w powietrzu w 15° i pod ciśnieniem normalnym.

Toron i tor A tworzą się w ciągu około 10 minut, a wraz z nimi powstają nowe grupy promieni α ; tor B razem z następującymi po nim pochodnymi tworzy się znacznie powolniej, co się zaznacza stopniowym przyrostem dodatkowych grup promieni α , promieni β oraz bardzo przenikliwych promieni γ . Promieniowanie α preparatu ThX wzrasta przeto od pewnej wartości początkowej aż do maximum i następnie zmniejsza się zgodnie z okresem ThX . Promieniowanie β i γ posiada natężenie z początku równe 0, po czym przechodzi również przez maximum i zanika według tego samego prawa granicznego, co poprzednio; to prawo charakteryzuje się okresem toru X , wynoszącym 3,64 dni. W pierwszym przybliżeniu można opisać powstawanie aktywnego osadu jako zagadnienie dwóch substancyj, z których jedna jest to grupa ThX , Tn i ThA , druga zaś ThB w równowadze z ThC , ThC' i ThC'' . Z tego wynika, że maximum promieniowania β i γ jest osiągnięte w tej samej chwili co maximum ThB ,

mianowicie po upływie około 40 godzin (przyjmujemy jako okres ThB 10,6 godzin). Maximum promieniowania α odpowiada wcześniejszej chwili, zależnej od stopnia, w jakim różne grupy promieni α są zużytkowane w komorze jonizacyjnej. Po upływie 40 dni ilość ThX spada do $5 \cdot 10^{-4}$ ilości początkowej.

Powstawanie ThX w solach torowych odbywa się zgodnie z prawem $q = q_{\infty}(1 - e^{-\lambda t})$, gdzie q_{∞} jest to ilość graniczna, q —ilość nagromadzona w chwili t , λ zaś—stała zaniku ThX . Rolę substancyj pośrednich od-

Rys. 166. I—zanik ThX ; II—powstawanie ThX z RTh . Krzywa I—liczba atomów ThX zanikających w jednostce czasu, w procentach liczby początkowej. Krzywa II—liczba atomów ThX zanikających w jednostce czasu w założeniu, że w chwili $t=0$ liczba atomów RTh zanikających w jednostce czasu jest równa 100.

grywają w tym przypadku MTh i RTh ; ta ostatnia substancja jest używana do sporządzania ThX służącego w lecznictwie do wstrzyknięć. Powstawanie ThX z RTh odbywa się również zgodnie z powyższym prawem, gdyż okres ThX jest mały wobec okresu RTh (rys. 166).

Jeżeli strącamy RTh wodą utlenioną zamiast amoniakiem, to osad aktywny pozostaje w roztworze razem z ThX , co daje większą aktywność początkową.

Można otrzymać ThX z RTh za pomocą odskoku; wyrzucane atomy unoszą dodatni ładunek i mogą być zebrane przy pomocy pola elektrycznego.

§ 138. Toron i osad aktywny toronu.

Toron jest to gaz promieniotwórczy, izotop radonu ($Z=86$). Właściwości toronu zostały opisane w rozdziale IX. Okres wynosi 54,5 *sek*. Domniemany ciężar atomowy wynosi 220. Jest to pierwiastek bezpośrednio pochodzący od *ThX*. Dla otrzymywania osadu aktywnego jest jednak rzeczą korzystniejszą używać preparatu *RTh*, którego trwanie jest znacznie dłuższe i który bywa zazwyczaj przechowywany w postaci wodorotlenku, niekiedy zmieszanego z wodorotlenkiem żelazowym lub innymi substancjami w stanie wielkiego rozproszenia.

Można również otrzymywać toron z *ThX* za pomocą odskoku; w tym przypadku jednak wyrzucane atomy nie są naładowane ani w powietrzu, ani w żadnym innym gazie.

Tor wysyła cząstki α o zasięgu 5,06 *cm* w powietrzu w 15° i pod ciśnieniem normalnym.

W doświadczeniach wykonywanych z toronem dużą rolę odgrywa krótkotrwały pierwiastek pochodny, tor *A*, którego nie można oddzielić w dostrzegalnej ilości od toronu. Okres *ThA* wynosi 0,14 *sek*, promieniowanie składa się z cząstek α o zasięgu 5,48 *cm* w powietrzu w 15° pod ciśnieniem normalnym. Analogia z *RaA* wskazuje, że tor *A* jest to izotop polonu i zajmuje miejsce oznaczone liczbą $Z=84$. Ciężar atomowy *ThA* wynosi 216.

Tor *B* powstający w przemianie toru *A* jest to izotop ołowiu ($Z=82$), o ciężarze atomowym 216. Okres wyznaczony na podstawie granicznego prawa zaniku osadu aktywnego wynosi 10,6 *godz*. Promieniowanie składa się z promieni β i z promieni γ , na ogół łatwo pochłanianych przez materię. Średni współczynnik absorpcji promieni β w *Al* wynosi około 153 *cm*⁻¹; w widmie magnetycznym znajdujemy kilka grup, spośród których wyróżniają się natężeniem grupy o energii 150 *ekw* i 225 *ekw* ($\beta=0,636$ i $0,720$). Promieniowanie β składa się ponadto z widma ciągłego, utworzonego z elektronów powstających bezpośrednio w przemianie. Jądrowe promienie γ składają się z grup, z których najbardziej przenikliwa posiada długość fali około 41 *j.X* i energię około 300 *ekw*.

Tor *C*, pierwiastek bezpośrednio pochodzący od toru *B*, jest to izotop bizmutu ($Z=83$) o ciężarze atomowym 212 i może być otrzymany z roztworu osadu aktywnego drogą osadzania na niklu. Na podstawie szybkości zanikania toru *C* w równowadze z pochodnymi znajdujemy, że okres wynosi 60,5 *min*. Promieniowanie toru *C* składa się z dwóch głównych grup cząstek α , o zasięgach 4,72 *cm* i 8,61 *cm* w powietrzu w 15° pod ciśnieniem normalnym (por. rys. 92 i 105), oraz promieni β i γ .

Liczenie cząstek α za pomocą metody scyntylacyjnej oraz metody torów mgiełkowych wykazało, że na 35% cząstek o zasięgu 4,7 *cm* przypada 65% o zasięgu 8,6 *cm*. Ponadto istnieją w bardzo małej ilości cząstki o bardzo długim zasięgu 9,8 *cm* i 11,7 *cm*.

Grupę o zasięgu 4,7 *cm* przypisujemy *ThC*, natomiast pochodzenie

grupy 8,6 *cm* upatrujemy w pierwiastku pochodnym ThC' , którego życie jest niezmiernie krótkie i który powstaje z ThC drogą przemiany obejmującej 65% całkowitej liczby atomów i połączonej z emisją promieni β . Na podstawie długości zasięgu cząstek α wnioskujemy, że okres ThC' jest krótszy od 10^{-8} *sek*.

Promienie α ThC nie są jednorodne, lecz posiadają subtelną budowę i składają się z 6 grup; największa i najmniejsza prędkość różnią się o około 4% (§ 69, tabl. IX, fig. 4 i 6).

ThC'' jest to izotop talu ($Z = 81$), powstaje z ThC drogą przemiany obejmującej 35% całkowitej liczby atomów i związanej z emisją promieni α i może być otrzymany za pomocą odskoku towarzyszącego tej przemianie. Promieniowanie ThC'' składa się z promieni β i γ ; okres zmierzony na podstawie szybkości zaniku wynosi 3,1 *min*.

Promieniowanie β i γ pochodzi od ThC oraz ThC'' . Dokładne oznaczenie udziału obu tych substancyj jest utrudnione z powodu krótkości życia ThC'' . To promieniowanie zawiera najszybsze promienie β i najbardziej przenikliwe promienie γ , jakie znamy w rodzinie torowej; współczynniki absorpcji w glinie wynoszą $\mu = 14,4$ *cm*⁻¹ (promienie β ThC) i $\mu = 21,6$ *cm*⁻¹ (promienie β ThC''). Promienie γ pochodzą od ThC i ThC'' , ich współczynnik absorpcji w ołowiu wynosi 0,46 *cm*⁻¹. Granice energii promieni β i γ , odpowiadające tym współczynnikom absorpcji, są tego samego rzędu wielkości, co w przypadku RaC , tj. rzędu kilku milionów elektronowoltów.

Ewolucja aktywnego osadu toru może być traktowana jako zagadnienie dwóch substancyj, z których jedna jest to ThB , wytwarzający ThC w równowadze z ThC' i ThC'' . Jeżeli w chwili początkowej ThB jest wolny od ThC , to ilość tego ostatniego przechodzi przez maximum po upływie 3,8 *godzin*. Osad aktywny zanika do 1% początkowej ilości po upływie 3 *dni*.

Zależność pomiędzy promieniowaniem α i promieniowaniem γ ThC' była przedmiotem badań mających na celu opracowanie metody oznaczania preparatów torowych. Zazwyczaj wyrażamy natężenie promieniowania γ jako równoważną liczbę miligramów Ra . Ponieważ jednak przenikliwość promieni γ RaC jest różna od przenikliwości promieni γ ThC'' , przeto otrzymane liczby są zależne od rodzaju aparatury, w szczególności zaś od grubości ołowiu użytego jako filtr. Dla przykładu podamy, że jeżeli natężenie promieni γ mierzy się po przejściu przez 10 *mm* ołowiu, to preparat $Th(C + C' + C'')$, równoważny 1 *mg* Ra pod względem promieniowania γ , wysyła w sekundzie $4,2 \cdot 10^7$ cząstek α . Jeżeli ten preparat jest w równowadze z RTh lub ThX , to stosunek między liczbą cząstek α i liczbą wyrażającą natężenie promieni γ jest nieco większy. W istocie, liczby atomów ThC'' i ThC ulegających przemianie w jednostce czasu pozostają względem siebie w stosunku 1,05 : 1, jeżeli ThC'' znajduje się w stanie równowagi przejściowej z ThC , natomiast są sobie równe w przypadku równowagi osadu z RTh ; preparat ThC'' pozostający w równowadze z RTh i równoważny 1 *mg* Ra daje $4,4 \cdot 10^7$ cząstek α w sekundzie.

§ 139. Ewolucja toru i mezotoru.

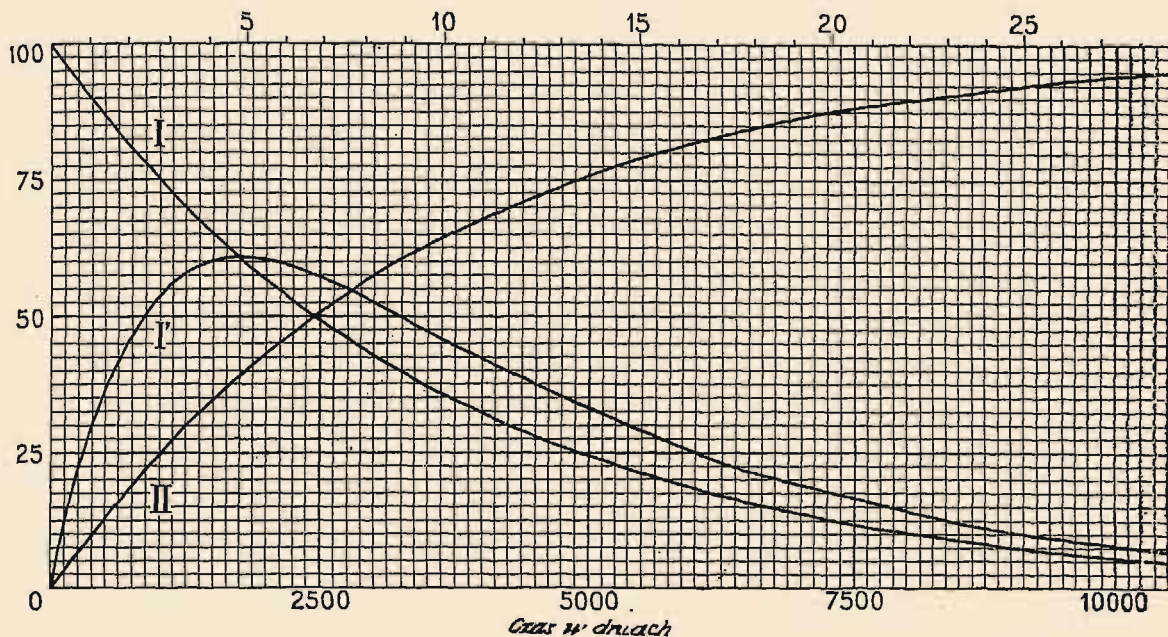
Tor świeżo wydobyty z minerału jest wolny od mezotoru, zawiera jednak całkowitą ilość radiotoru, z którym pozostawał w równowadze. Po upływie około miesiąca od chwili wydobywania toru, radiotor znajduje się w stanie równowagi ze swymi pierwiastkami pochodnymi. Różnica pomiędzy obserwowanym w tych warunkach promieniowaniem i promieniowaniem toru w minerałach polega na tym, że w pierwszym przypadku brak promieni β i γ *MTh2* towarzyszącego *MTh1*; natomiast promieniowanie α jest prawie jednakowe. Wszelako stan rzeczy istniejący w oddzielonej soli torowej nie jest trwały, gdyż zanik radiotoru nie jest skompensowany jego powstawaniem, wskutek czego ten pierwiastek zanika wraz ze swymi pochodnymi. Z drugiej strony ponieważ *MTh1* stopniowo odtwarza się, ilość *RTh* po przejściu przez minimum znowu wzrasta i po upływie 50 lat osiąga w przybliżeniu stan równowagi z *Th* i *MTh1*. Z punktu widzenia teoretycznego jest to zagadnienie trzech substancji, z których pierwsza, *Th*, jest praktycznie biorąc niezmienna, druga jest to grupa *MTh1* + *MTh2*, o okresie 6,7 lat, trzecia zaś — *RTh* + + pochodne, o okresie 1,9 lat. Zaznaczmy, że po oddzieleniu *MTh* od *Th* w równowadze z *MTh1* + *RTh*, przemiany obu oddzielonych części odbywają się według prawa ewolucji uzupełniającej. Jeżeli zatem zaniedbamy zakłócenie początkowe, wynikające z tego, że razem z *MTh2* oddziela się również *ThX*, to zachowanie się obu części można przedstawić następującymi wzorami:

$$\begin{aligned} \text{I. } N_I &= N_\infty e^{-\lambda t}; N'_I = \lambda' N'_\infty (e^{-\lambda t} - e^{-\lambda' t})/(\lambda' - \lambda), \\ \text{II. } N_{II} &= N_\infty (1 - e^{-\lambda t}); N'_{II} = N'_\infty [1 - \lambda' (e^{-\lambda t} - e^{-\lambda' t})/(\lambda' - \lambda)], \end{aligned}$$

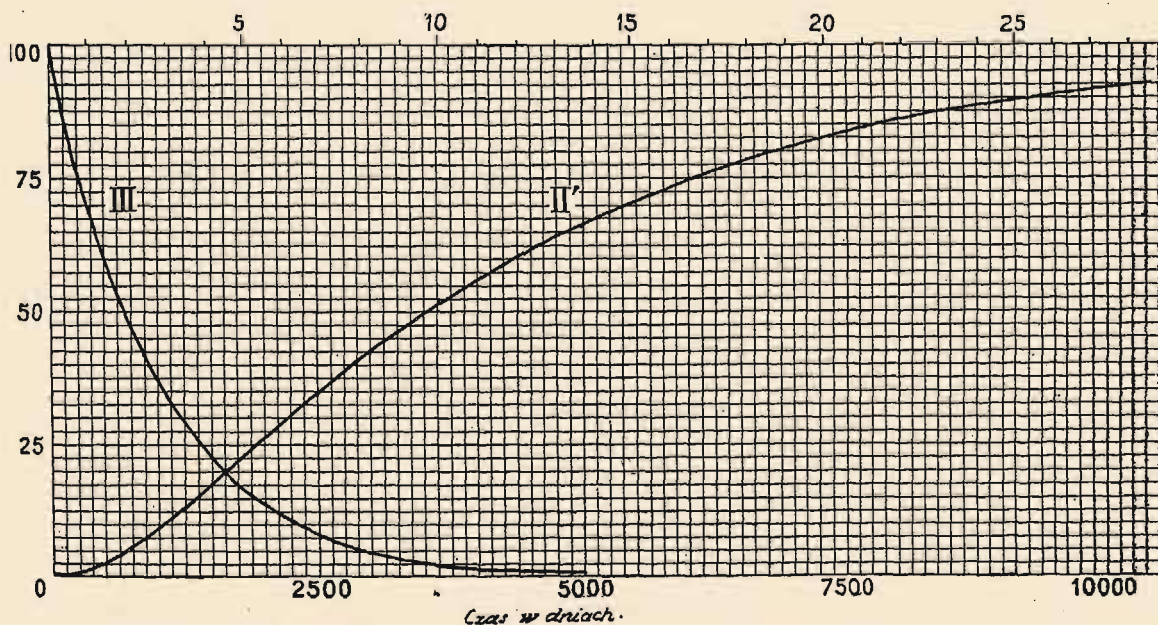
gdzie N i N' są to liczby atomów *MTh1* i *RTh*, N_∞ i N'_∞ są to te same liczby w stanie równowagi z *Th*, λ i λ' — stałe zaniku *MTh* i *RTh* ($\lambda = 0,103 \text{ lat}^{-1}$, $\lambda' = 0,365 \text{ lat}^{-1}$). Równania I opisują przemiany zachodzące w oddzielnym *MTh*, równania II dotyczą stanu rzeczy w *Th*, z którego wydzielono *MTh*. Łatwo zauważyć, że ilość *RTh* przechodzi przez maximum w części I i przez minimum w części II w tej samej chwili, mianowicie po upływie 4,83 lat (rys. 167 i 168).

Grupa *MTh1* + *MTh2* nie wysyła promieni α i z tego powodu liczba cząstek α wysyłanych w jednostce czasu przez frakcję I jest proporcjonalna do N'_I ; to samo można powiedzieć o wszystkich zjawiskach zależnych od promieniowania α . Np. prąd jonowy pochodzący od promieni α równa się z początku zeru, przechodzi przez maximum po upływie 4,83 lat i następnie zmniejsza się według prawa przechodzącego w granicy w prawo zaniku *MTh1*. Natomiast we frakcji II prąd jonowy wytworzony przez promienie α składa się z dwóch części, z których jedna, pochodząca od *Th*, jest niezmienna w czasie, druga zaś, pochodząca od grupy *RTh* + pochodne, jest proporcjonalna do N'_{II} ; wartość początkowa

Rys. 167. I — zanik $MThI$. II — powstawanie $MThI$ z Th . I' — powstawanie RTh z Th . Krzywa I — liczba atomów zanikających w jednostce czasu, w procentach liczby początkowej. Krzywa I' i II — liczby atomów RTh i $MThI$ zanikających w jednostce czasu w założeniu, że w chwili $t=0$ liczba atomów Th zanikających w jednostce czasu jest równa 100.

Rys. 168. II — powstawanie RTh z Th . III — zanik RTh . Krzywa II' — liczba atomów zanikających w jednostce czasu w założeniu, że w chwili $t=0$ liczba atomów Th zanikających w jednostce czasu jest równa 100. Krzywa III — liczba atomów zanikających w jednostce czasu, w procentach liczby początkowej.

nie różni się od wartości obserwowanej przed wydobyciem mezotoru, następnie zmniejsza się, przechodzi przez minimum po 4,83 latach i stopniowo powraca do wartości pierwotnej.

Pomiary aktywności toru i jego pochodnych w minerałach i w czystych solach torowych dają wyniki zgodne z powyższymi obliczeniami, zresztą częściowo opartymi na tych pomiarach. Bardzo cienkie warstwy, sporządzane z różnych minerałów torowych: torianitu, torytu, oranżytu, monazytu dają prąd jonowy proporcjonalny do zawartości toru; musimy jednak uprzednio odjąć od tego prądu część pochodzącą od uranu i jego pochodnych, które znajdowały się w minerałach. Natomiast handlowe preparaty soli torowych dają prąd jonowy, który po przeliczeniu na gram toru jest zawsze słabszy od prądu dawanego przez Th w minerałach (*Boltwood*) i może wynosić tylko połowę tego ostatniego.

Analogiczne wyniki zostały otrzymane drogą badania wydzielanego toronu i powstającego osadu aktywnego; oba te zjawiska przebiegają proporcjonalnie do ilości RTh (za pośrednictwem ThX). W tych doświadczeniach używano identycznych kuwetek, z których każda zawierała jednakową objętość roztworu minerału lub soli towarowej; każda kuwetka była przykryta płytką służącą do zbierania aktywnego osadu. Znalezione, że promieniowanie α płytek eksponowanych w ciągu jednakowego czasu w obecności roztworów różnych minerałów jest proporcjonalne do zawartości toru; natomiast sole torowe dawały po przeliczeniu na 1 g toru natężenie około 2 razy mniejsze (*Dadourian*).

Porównywanie soli torowych różnego i znanego wieku dostarczyło pierwszych danych o okresie mezotoru. Dokładniejsze wyniki zostały następnie otrzymane drogą badania promieniotwórczej ewolucji mezotoru w ciągu szeregu lat. Jeżeli stała λ RTh została wyznaczona za pomocą pomiarów zaniku promieniotwórczego, który daje się łatwiej zaobserwować niż zanik $MTh1$, to równania I pozwalają obliczyć stałą promieniotwórczości λ $MTh1$ na podstawie pomiarów narastania RTh . Możemy obliczyć ilość RTh mierząc promieniowanie α preparatu i odejmując część pochodzącą od radu i jego pochodnych. Pomiary promieniowania γ są dokładniejsze od pomiarów promieniowania α głównie dlatego, że w tym przypadku można używać preparatów przechowywanych w zalutowanych rurkach, z których toron nie wydziela się. W tym przypadku jednak należy wziąć pod uwagę promieniowanie γ wysyłane przez grupę $MTh1 + MTh2$.

Promieniowanie γ może być przedstawione wzorem:

$$I = K\lambda N + K'\lambda'N'$$

gdzie K i K' są to współczynniki aktywności, tj. ładunki elektryczne, otrzymywane w komorze jonizacyjnej jako skutek przemiany jednego atomu $MTh1$ oraz RTh . Ponieważ przenikliwość promieni γ $MTh2$ i ThC' nie jest jednakowa, przeto stosunek K'/K jest zależny od przyrządu pomiarowego, głównie zaś od grubości ołowiu użytego jako filtr. Sposób obliczania polega na tym, że dobiera się wartości λ i K'/K tak, aby

otrzymać dobrą zgodność z teoretycznym prawem ewolucji. Jeżeli mezotor zawiera rad, należy oznaczyć ilość tego ostatniego i odjąć natężenie promieniowania γ radu od natężenia całkowitego. Chwila przejścia przez maximum jest zależna od wartości stosunku K'/K . Kładąc $\lambda = 0,103 \text{ lat}^{-1}$, $\lambda' = 0,365 \text{ lat}^{-1}$ otrzymujemy następujące wartości czasu τ odpowiadającego maximum w przypadku niektórych wartości K'/K .

K'/K	0,5	1,0	1,5	∞
$\tau \text{ lat}$	1,43	2,76	3,34	4,83

Znaleziono, że jeżeli promienie γ przechodzą przez 5 mm ołowiu, wartość K'/K wynosi około 1,5; ten stosunek wzrasta wraz z grubością ołowiu. Ten wynik tłumaczymy jako skutek filtrowania promieni. Promienie γ *MTh2*, których współczynnik absorpcji wynosi $0,64 \text{ cm}^{-1}$, są usuwane przez dany ekran w większej ilości niż promienie γ *ThC''*, których $\mu = 0,46 \text{ cm}^{-1}$. Odwrotne zjawisko obserwujemy w przypadku, gdy mamy do czynienia z mieszaniną promieni γ *MTh2* i promieni γ *RaC*, których $\mu = 0,5 \text{ cm}^{-1}$. W tym przypadku stosunek K/K_0 aktywności przeliczonych na przemianę jednego atomu (K_0 oznacza współczynnik aktywności *RaC*) zmniejsza się, gdy grubość zużytego ołowiu wzrasta.

Z tego wynika, że równoważnik x badanego promieniowania γ wyrażonego w *mg* radu zmienia się wraz z grubością ołowiu, mianowicie wzrasta w przypadku *RTh*, zmniejsza się zaś w przypadku *MTh*. Powstawanie *RTh* w preparatach *MTh* sprawia, że zmiany równoważnika x w zależności od grubości l stają się najpierw coraz mniejsze, a następnie zachodzą w odwrotnym kierunku.

Na poniższej tablicy są podane według *Bothego* ilości radu, stanowiące równoważnik preparatów *MTh* różnego wieku, nie zawierających radu, badanych przy użyciu filtrów różnych grubości. Zakładamy, że w chwili początkowej preparat nie zawiera *RTh*.

wiek w latach	0	1,0	2,0	3,0	4,0	5,0	6,0	8,0	10,0
$l = 0,5 \text{ cm}$	0,777	1,041	1,175	1,225	1,218	1,179	1,117	0,971	0,818
$l = 1,0 \text{ „}$	0,719	1,006	1,154	1,214	1,214	1,180	1,121	0,976	0,825
$l = 2,0 \text{ „}$	0,631	0,953	1,124	1,200	1,210	1,181	1,127	0,986	0,835
$l = 3,0 \text{ „}$	0,556	0,909	1,103	1,192	1,211	1,188	1,137	0,998	0,847
$l = 4,0 \text{ „}$	0,494	0,879	1,091	1,194	1,220	1,203	1,154	1,016	0,864
$l = 5,0 \text{ „}$	0,448	0,857	1,087	1,200	1,233	1,219	1,172	1,035	0,881

Jak widać z tych liczb, zmienność równoważnika x w zależności od l i od wieku preparatu jest wyraźnie zaznaczona, zwłaszcza w przypadku świeżego preparatu (wiek mniejszy od 2 lat) i w nieco mniejszym stopniu w przypadku starego preparatu (ponad 6 lat). Natomiast równoważnik x preparatów mających od 3 do 5 lat jest prawie niezmienny; we wszystkich zaś przypadkach obecność *Ra* w preparacie sprawia, że wielkość x jest lepiej określona. Badając bardzo dokładnie absorpcję promieniowania można do pewnego stopnia ocenić względną zawartość *Ra*, *MTh* i *RTh* w preparacie przechowywanym w zalutowanej rurce. Wyniki są pewniejsze, jeżeli istnieje możliwość wykonywania pomiarów w ciągu kilku miesięcy.

Weźmy wreszcie pod uwagę zmiany ilości ciepła wydzielanego przez preparat *MTh*. Ponieważ ciepło pochodzi głównie od promieni α , przeto możemy w pierwszym przybliżeniu zaniedbać udział promieni β i promieni γ . W tym przybliżeniu preparaty *MTh*1 + *MTh*2, nie zawierające radu i *RTh*, nie wydzielają początkowo ciepła, skutek zaś cieplny wzrasta stopniowo proporcjonalnie do ilości *RTh*. Oznaczmy przez Δ ilość ciepła wydzielanego w jednostce czasu, w odniesieniu do wzorca radowego nie zawierającego *RaD* i polonu, *I* zaś — promieniowanie γ zmierzone względem tego samego wzorca; znajdziemy, że stosunek Δ/I najpierw równa się zeru, następnie zaś wzrasta z czasem według wzoru:

$$\Delta/I = q' h / (u + hu'),$$

w którym h jest to stosunek $\lambda'N'/\lambda N$ liczb atomów *RTh* i *MTh*, ulegających przemianom w jednostce czasu, u i u' zaś są to stosunki współczynników K i K' do współczynnika aktywności promieni γ radu w równowadze z *RaC*. q' wreszcie jest to stosunek ilości ciepła, wydzielanego przez jeden atom *RTh* i wszystkie następne w szeregu przemian grupy *RTh* + pochodne, do analogicznej ilości ciepła, wydzielanego w szeregu przemian *Ra* + pochodne; w tym ostatnim przypadku urywamy szereg na ostatnim wyrazie przed *RaD*. Wartość q' obliczona na podstawie energii cząstek α wynosi 1,335. Można wyznaczyć współczynnik q' mierząc Δ/I w przypadku preparatu *RTh* w równowadze z pochodnymi. Krzywa wzrostu Δ/I w zależności od czasu, otrzymana drogą badania preparatu *MTh* daje wówczas wartość u . Jeżeli preparat *MTh* zawiera również rad, wzór dający Δ/I musi być uzupełniony. Ponieważ h jest znane, można posługiwać się tym wzorem w celu wyliczenia wartości u oraz wieku preparatu.

Zmiany Δ/I preparatu *MTh* nie zawierającego radu, obserwowane w ciągu 4 lat, okazały się zgodne z przewidywaniami teoretycznymi.

Obecność uranu w minerałach torowych nasunęła przypuszczenie, że między tymi pierwiastkami może istnieć bliższy związek, tak np. tor mógłby być pierwiastkiem pochodnym izotopu uranu o ciężarze atomowym 236. Badanie stosunków ilościowych pomiędzy *U* i *Th* w niektórych starych nienaruszonych minerałach dostarczyło zrazu argumentów na korzyść tej hipotezy; późniejsze doświadczenia wykazały jednak, że byłoby rzeczą przedwczesną wyciągać z tych faktów jakiegokolwiek wniosek.